

Crnog mora i matičnog mu Sredozemnog mora, *Mesinski prolaz* između Tirenskog mora i Jonskog mora, *Otrantska vrata* između Jadranskog mora i Jonskog mora. *Doverska vrata* između Atlanskog oceana i rubnoga mu Sjevernog mora i *Beringov prolaz* između Sjevernoga ledenog oceana ili Arktičkog oceana* i Tihog oceana.

Prema tome, dvočlanom nazivu *morski tjesnac* s gledišta zemljopisnog jezika nema mjesta ni u autorovoj križaljci (881) ni u Klaićevu *Rječniku* (uz riječ *istam*).

Ratimir Kalmetu

* Takva zemljopisna imena u našim zemljovidima zamjenjujemo imenom – *Sjeverno ledeno more*, nepoznato kao „more” u onim zemljama koje imaju izravni izlaz na takvo more (u SSSR, Kanadi i USA). Što bismo mi rekli kad bismo na zemljovidima, tiskanima u Moskvi, Ottawi i Washingtonu, pročitali *Jadranski zaljev*? Lik *Sjeverno ledeno more* ulazi u našu toponimičku (kartografsku) tradiciju, ali i takvoj bismo u ovome slučaju morali okrenuti leđa!

STRANA KNJIGA O NAŠEM NAGLASNOM SUSTAVU

O knjizi Jadranke Gvozdanović: "Tone and Accent in Standard Serbo-Croatian", Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1980.

Jadranka Gvozdanović rođena je u Zagrebu, završila je studij slavistike u Zagrebu, a zatim studij slavistike i opće lingvistike u Amsterdamu gdje je sada predavač.

Knjiga koju predstavljamo njezina je doktorska radnja. Napisana na engleskom jeziku, na 164 stranice, i sadrži četiri opsežna poglavlja: *Prosodic features – some basic considerations* (Prozodijska obilježja – uvod), *The prosodic system of standard*

Serbo-Croatian (Prozodijski sistem srpsko-hrvatskog jezika), *Correlates of accentness in Standard Serbo-Croatian* (Korelati akcentuiranosti u srpsko-hrvatskom jeziku), *A synopsis of Standard Serbo-Croatian phonology* (Pregled fonologije srpsko-hrvatskog jezika). Svako poglavlje obuhvaća veći broj podnaslova, zatim iscrpne bilješke, tri priloga s podacima o ispitivanoj građi i ispitanicima, vrijednu bibliografiju, sažetak na njemačkom, holandskom i hrvatskom jeziku, te dijalekatsku kartu hrvatsko-srpskog govornog područja.

U uvodu knjige autorica najavljuje da je to fonetsko-fonološka studija, a da je glavna hipoteza formulirana na temelju eksperimentalnih podataka P. Ivića i I. Lehiste. Najkraće rečeno, ideja je autorice da se frekvencija osnovnog tona (FOT) može smatrati relevantnom u opisu naglasnog sustava hrvatskosrpskoga jezika ako se uzme u obzir mjesto njezinog vrhunca u toku trajanja samoglasnika, nosioca sloga. (Tonalnost izgovora naglasna izražava se objektivnom mjernom veličinom – frekvencijom laringalnih impulsa, a to je ujedno frekvencijski najniža – osnovna komponenta kompleksnog vokalskog zvuka. J. B.)

U prvom poglavlju autorica najprije definira prozodijska obilježja pozivajući se na radove R. Jakobsona, M. Hallea i I. Lehiste. Navode se mišljenja raznih autora o relevantnim fonetskim korelatima akcentuiranosti u raznim jezicima. Razlučuju se inherentna od suprasegmentalnih obilježja. Fonetska (akustička) analiza ne daje uvijek jednoznačna rješenja o korelatima akcentuiranosti jer jasno ne razdvaja relevantno od redundantnog (bitno od zalihosnog). Akustičku analizu valja nadopuniti testovima percepcije.

U drugom poglavlju autorica naglašava prije svega da osnovnom jedinicom prozodije smatra prozodijsku riječ, koja može sadržavati i enklitike i proklitike. Zatim se navodi pregled radova koji se bave karakterom naglaska u srpsko-hrvatskom. Spominju se radovi L. Masinga, O. Brocha, S. Ivšića, A. Belića, C. T. Hodgea, Ch. E. Bidwella, Đ. Kostića, N. S. Trubetzkoya, R. Jakobsona, P. Ivića, I. Lehiste, E. T. Purcella i P. Rehdera. Prema autoričinu mišljenju dvije su osnovne zamjerke dosadašnjim opisima naglaska u srpsko-hrvatskom: nisu analizirali osnovnu jedinicu prozodijskog sustava (prozodijsku riječ) i nisu dali nedvosmislen opis korelata akcentuiranosti. Ivić i Lehiste, na temelju akustičkih mjerenja, oznakom akcentuiranosti smatraju relativno dulje trajanje naglašenih samoglasnika. Međutim, nađu li se u istoj riječi naglašeni kratki i nenaglašeni dugi samoglasnik, događa se da oni prosječno jednako traju tako da se gubi spomenuta oznaka akcentuiranosti. U mjerenjima P. Ivića i I. Lehiste Jadranka Gvozdanović nalazi jednu drugu, novu pravilnost na koju spomenuti autori nisu obraćali pažnju: naime, da se za pojedine tipove naglaska, te kod samoglasnika ispred odnosno iza naglaska, vrhunac frekvencije osnovnog tona nalazi na određenom, karakterističnom mjestu. U slogovima ispred akcentuiranoga vrhunac frekvencije osnovnog tona nalazi se u prosjeku na 42% trajanja samoglasnika, u slogovima pod kratkosilaznim naglaskom na 50% trajanja, u slogovima pod dugosilaznim naglaskom na 27% trajanja samoglasnika, pod kratkouzlaznim na 76% trajanja, a pod dugouzlaznim na 88% trajanja samoglasnika. U slogovima iza naglašenoga vrhunac tona nalazi se na početku, u prosjeku na 11% trajanja samoglasnika, u prvoj četvrtini trajanja ili nema jasno

izraženog vrhunca. Ti samoglasnici imaju silaznu frekvenciju osnovnog tona (FOT). U naglašenom slogu i u slogovima ispred naglašenoga, vrhunac FOT nalazi se nakon prve četvrtine trajanja samoglasnika. U silazno naglašenima i u onima ispred naglaska vrhunac frekvencije osnovnog tona nalazi se u toku druge ili treće četvrtine trajanja samoglasnika, a u uzlaznim u posljednjoj četvrtini trajanja, dok samoglasnik u slogu iza uzlazno naglašenoga počinje visokom FOT.

U idućem poglavlju opširno se opisuju eksperiment koji je potvrdio postavljene hipoteze. Testiranje je provedeno „u Loznici koja je na granici sjeveroistočne i jugozapadne varijante srpsko-hrvatskog jezika”. Glavni dio poglavlja vrlo je detaljan prikaz upotrijebljene statističke metode, višestruke linearne regresije. Kao rezultate testa percepcije autorica izdvaja: – prvi slog sa silaznom FOT u prozodijskoj riječi označuje da je prethodni slog, u kojem je FOT nesilazna, naglašen; – visina FOT u prvom slogu iza naglašenoga bitna je za distinkciju između uzlaznog i silaznog tona u kratkom naglašenom slogu.

Nadalje slijedi opis fonološkog sustava srpsko-hrvatskog jezika s obzirom na obje varijante. Ovo poglavlje predstavlja, zapravo, dodatak koji naizgled nije direktno povezan s osnovnom idejom razrađenom u prva tri poglavlja.

Bilješke (napomene) vrlo su opširne, sadrže nužna pojašnjenja, citate i potrebne definicije. Prilozi sadrže popis građe upotrijebljene za testiranje i podatke o ispitanicima te mjerne vrijednosti koje su ušle u statističku analizu.

Bibliografija predstavlja posebnu vrijednost ovog rada, opsežna je (82 autora s ukupno 137 jedinica) i sadrži podatke o radovima objavljenim neposredno prije ove knjige.

Knjiga je nezaobilazna za svakoga tko se bavi prirodom naglasaka ili fonologijom srpsko-hrvatskoga jezika. Pretežno autoričina fonološka orijentacija objašnjava nedostatak detaljnijih prikaza mjernih podataka (shema, dijagrama), odnosno, čvršće povezanosti upotrebljivanih kategorija opisa (uzlazno, silazno, neuzlazno, nesilazno) s mjernim podacima. Realizacija fonološki relevantnih elemenata uvijek se odvija simultano u više dimenzija tako da je svako pojednostavljenje svojevrsno nasilje. Djelomično povezivanje s objektivnim mjerenjima (fokusiranje pažnje na jedan od faktora koji se istovremeno pojavljuju u realizaciji naglasaka) vodi tomu da teorija zapravo, u bitnomu ostaje konstrukt.

Jura Bakran

NAŠA PREZIMENA I IMENA

Petar Šimunović, Naša prezimena – porijeklo, značenje, rasprostranjenost, NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1985.

Etimologija je lingvistička disciplina koja u zainteresiranosti širih slojeva ima visoko mjesto. Ljudi se često pitaju: što izvorno znači ova riječ, ovo ime, a posebno što znači moje ime, moje prezime, ime mog mjesta. Toj posebnoj radoznalosti nastojao je udovoljiti Petar Šimunović svojim člancima koje je objavljivao u časopisu Forum i sada ih skupio u knjigu uvrstivši u nju i neke onomastičke članke iz drugih publikacija.

Kad uzmemo u ruku knjigu s navedenim naslovom, odmah pomišljamo da znamo što ćemo u njoj naći. Međutim kad je počnemo čitati, vidjet ćemo da smo se prevarili. Srećom u dobrom smislu. U knjizi ćemo naći više nego što naslov obećava. Budući da su naša prezimena najuže i najčešće povezana s imenima –

nastajala su od imena tvorbom raznim sufiksima ili neposrednim poprezimovanjem – u knjizi se često tumače i naša imena tako da bi naslov bio adekvatniji da su se u njemu našla i imena, to više što je u knjigu unesen i članak Pomodna osobna imena i njihovo ponašanje u jeziku (objavljen u XII. godištu Jezika). Dakako, imena je manje jer je od jednoga imena izvedeno više prezimena, a sva naša prezimena i nisu izvedena od imena, dobar ih je dio izveden od nadimaka, zatim od zanimanja, među njima su upravo naša najčešća prezimena: *Kovačević, Kovačić, Kovač, Lončarević, Lončar, Kolar, Kolarić...* Četvrta je skupina etnonimskoga, etničkoga postanja: *Arnautović, Bugarčić, Mađžar, Mađarević, Bosanac, Bosnić, Moslavac, Međimurec, Sremec, Duvnjak...*

Jedno etnonimsko prezime (prezime postalo od imena naroda) naročito privlači našu pozornost zbog toga što ga je autor iskoristio i za dalekosežan zaključak danas veoma važan kao posredan dokaz da su i Slavonci bili Hrvati, a ne samo „katolici srpskohrvatskog jezika”. Naime naše najbrojnije prezime Horvat s inačicama *Horvatić, Horvatin, Hrvatinić, Horvatek...* nastalo je od etnonima *Hrvat*. To bi za autorovu temu bilo dovoljno. Međutim on ide dalje od toga pa nam odgovara na pitanje je li zbog toga što u Panonskoj Hrvatskoj nije bilo potvrđeno hrvatsko ime taj puk bio bezimen i je li kod njega samoga bila nerazvijena svijest o pripadnosti hrvatskomu etnosu. Šimunović kaže:

„Očituje se, dakle, činjenica u vezi s potvrđama hrvatskog imena komplementarnog značenja. Na hrvatskom jugu, gdje se začinje hrvatska državnost, i gdje nastaju prvi hrvatski spomenici, hrvatsko je ime rano i obilato zasvjedočeno. Ondje i nije bilo potrebe nastanka prezimena etnonimskog postanja (tipa *Hrvat*), pa ga uglav-